

25

TÁJNYELV, KÖZNYELV, BESZÉLŐK

Magyar Nyelv Napja
2014. november 13.

Gósy Mária

MTA Nyelvtudományi Intézet

„Az emberi méltóságnak elemi feltétele az, hogy az ember azonos lehessen önmagával.

Az emberi önazonosságnak viszont az anyanyelv a legfontosabb tényezője.”

Görömbei András
irodalomtörténész

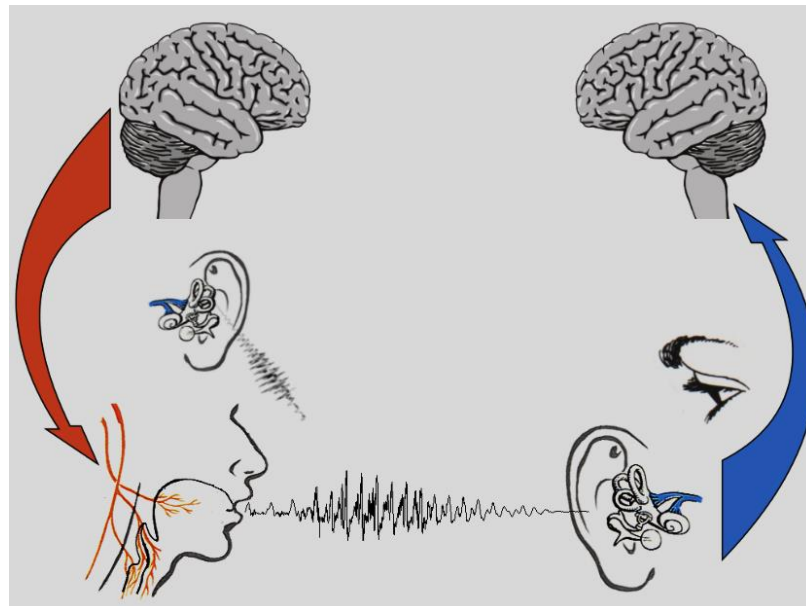
Múlt, jelen, anyanyelv

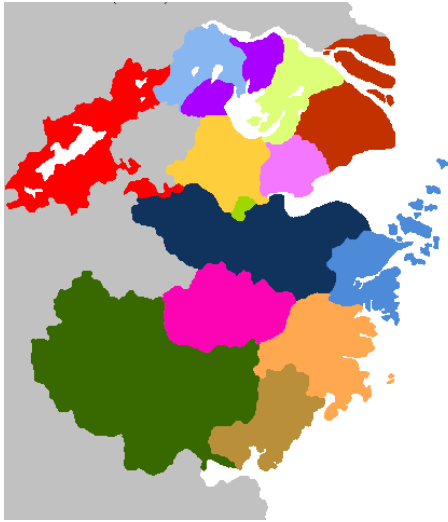
- ◀ Ismernünk kell anyanyelvünket, amit az emberek sokféleképpen használtak és használnak, függetlenül a kortól és a helytől, amikor és ahol éltek és élnek.
- ◀ Ismernünk kell a régi idők kutatásait, a gondolatokat, a próbálkozásokat, a sikereket és a tévedéseket.

A magyar nyelvjárások élők, mert beszélik és generációról generációra örökítik őket. A köznyelvi egységesülés tendenciája azonban erős, ezért a felelősségünk nagy, mind a megőrzésben, mind a kutatásban.

A beszéd

- A nyelvhasználat hangzó formája.
- Beszédképző szervek, vezérlés, kognitív működések.
- Kiejtés, akusztikum, beszédfeldolgozás.

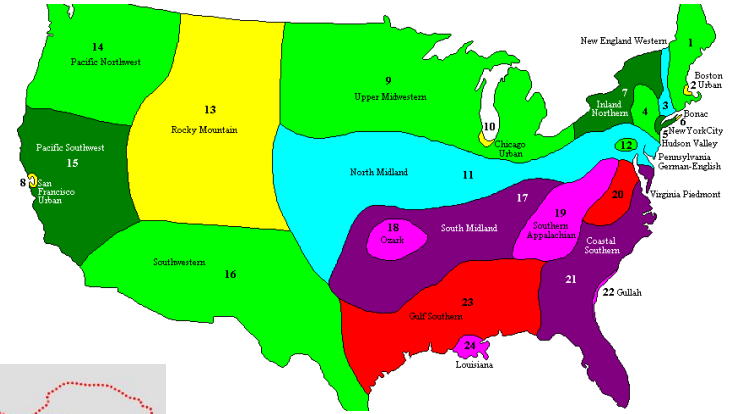

- Shanghaiese (Taihu)
- Huzhou (Taihu)
- Wuxi (Taihu)
- Ningbo (Taihu)
- Suzhou (Taihu)
- Changzhou (Taihu)
- Jiaxing (Taihu)
- Hangzhou (Taihu)
- Shaoxing (Taihu)
- Xuanzhou (Xuancheng)
- Chuqu
- Taizhou
- Wuzhou (Jinhua)
- Ouijiang (Wenzhou)

kínai

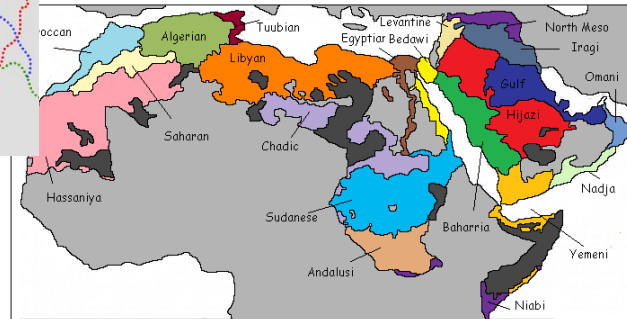
amerikai
angol

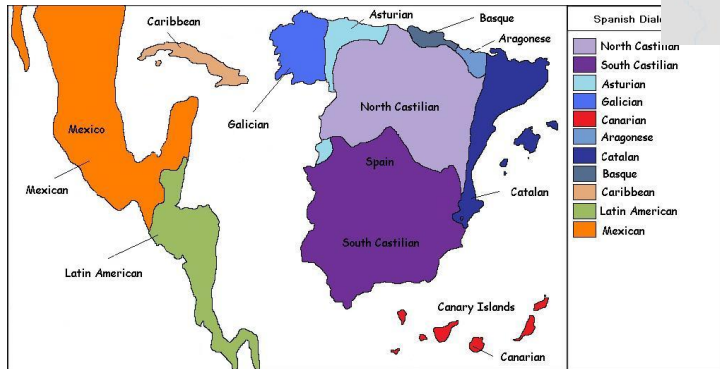
orosz

arab

- Arabic Dialects Key**
- Gulf Arabic
 - Baharria Arabic
 - Nadja Arabic
 - Omani Arabic
 - Hijazi Arabic
 - Libyan Arabic
 - Algerian Arabic
 - Chadic Arabic
 - Yemeni Arabic
 - Niabi Arabic
 - Bedawi Arabic
 - Taubian Arabic
 - Sudanese Arabic
 - Levantine Arabic
 - Egyptian Arabic
 - North Meso. Arabic
 - Andalusi Arabic
 - Iraqi Arabic
 - Hassaniya Arabic
 - Moroccan Arabic
 - Saharan Arabic
 - Other

spanyol

kínai

- Shanghaiese (Tahsi)
- Huhou (Tahsi)
- Wu (Tahsi)
- Ningbo (Tahsi)

fehérorosz

USA

A MAI MAGYAR NYELVJÁRÁSTERÜLETEK

- I. Nyugat-dunántúli régió
- II. Közép-dunántúli-kisalföldi régió
- III. Dél-dunántúli régió
- IV. Dél-alföldi régió
- V. Palóc régió
- VI. Tisza-Körös vidéki régió
- VII. Északkeleti régió
- VIII. Mezőségi régió
- IX. Székely régió
- X. Moldvai régió

spanyol

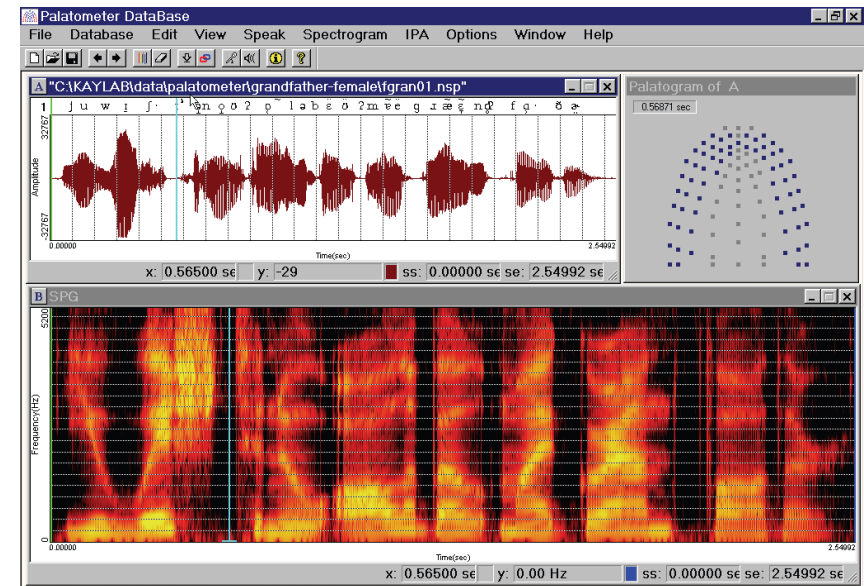
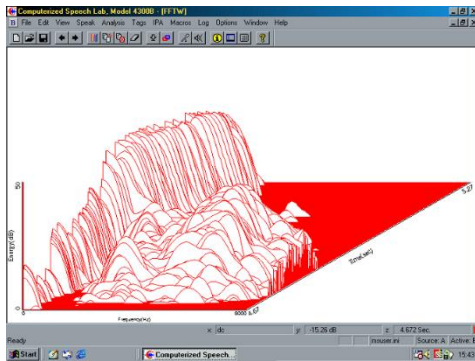
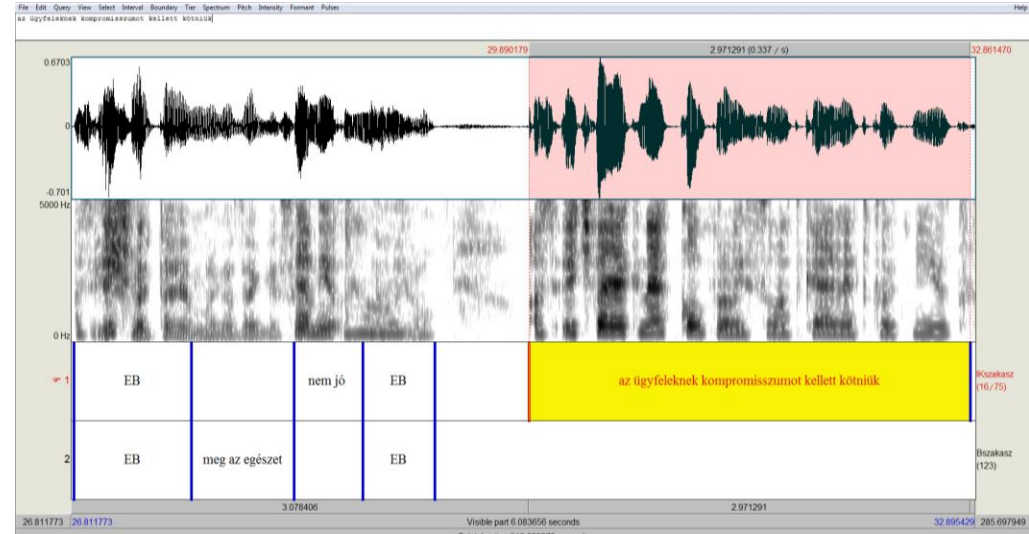

arab

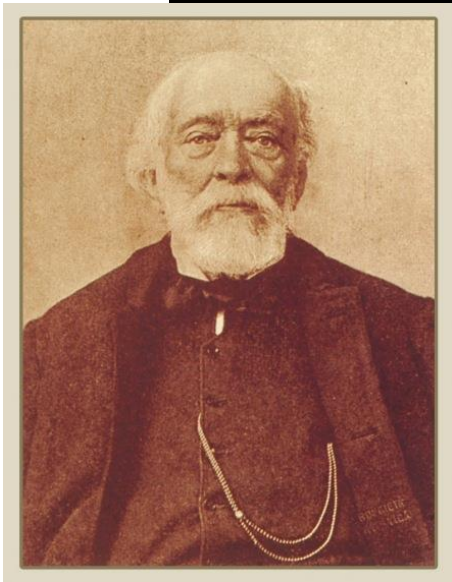

Beszéd tudomány

- A beszéd több szempontú kutatása korszerű módszerekkel.
- A beszédhangok ejtésétől a spontán beszéd elemzéséig.

Torino, 1890. szeptember 20.

A nyelvjárások rögzítésének kezdeteiről

- Bartók és Kodály felvételein: értékes nyelvjárási adatok (1905–1906-tól).
- Bíró Ányos bencés pap hangfelvételei 1912-ben (I. Kiss Jenő 2001).
- Balassa József (Fonétikai laboratórium) vezetésével vették fel, baskír, tatár és orosz anyanyelvű hadifoglyok beszédének rögzítése (I. VH).

Rögzítés: viaszhengerekre (a háború alatt megsemmisültek).

Hegedűs Lajos gyűjtése: 1940–1950

Kezdetben
decilith- és
lakklemezekre
rögzítettek,
majd hang-
szalagokra.

Nógrád

Korabeli felvételi helyszín

Vajszló

Hegedűs Lajos gyűjtésről

- A nyelvjárási gyűjtések kezdete: 1940. Hely: Drávacsehi, Baranya megye. A beszélő, a 78 éves Száva András, mesét mond.
- **CÉL:** különböző megyékben élő emberek (legidősebb: 80 éves, de gyermekek is) élettörténetének rögzítése, ünnepi szokások, mesék felvétele.

Hegedűs Lajos, Temesi Mihály, Végh József,
Lőrincze Lajos

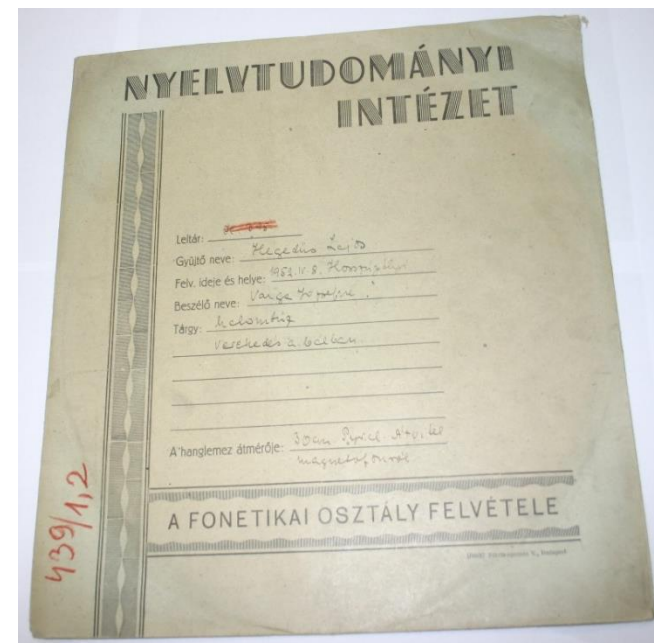
A Hegedűs-archívum eredeti lemezei

mintegy 1700
hangfelvétel

840 lemez

A Hegedűs-archívum mentése

- Szükségessé vált a hangfelvételek átmentése korszerű adathordozóra (2003–2006).
- A restaurálás lépései:
 - megfelelő lemezjátszó
 - vegyi kezelés
 - CD-re másolás
 - archiválás (PC-re)

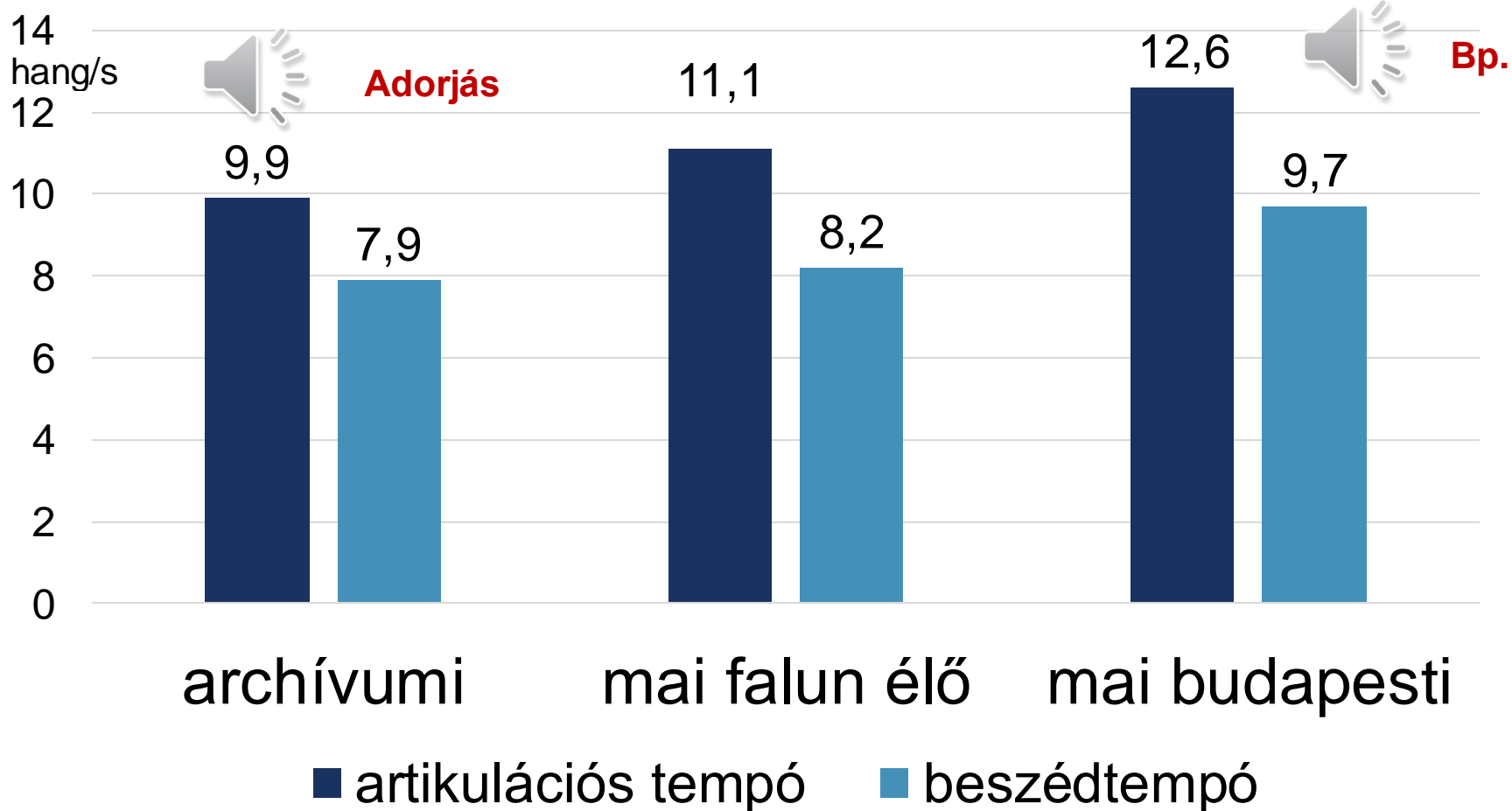
Nyelvjárás és köznyelv: kutatási eredmények

- A beszéd tempójának változása.
- A megakadásjelenségek jellemzői.
- A *-ban*, *-ben* kérdése.
- **Hasonló** beszédjelenségek a nyelvjárásokban és a köznyelvben?
- **Eltérő** beszédjelenségek a nyelvjárásokban és a köznyelvben?
- **Egységesülési** tendencia – merről merre?

Mi a meghatározó?

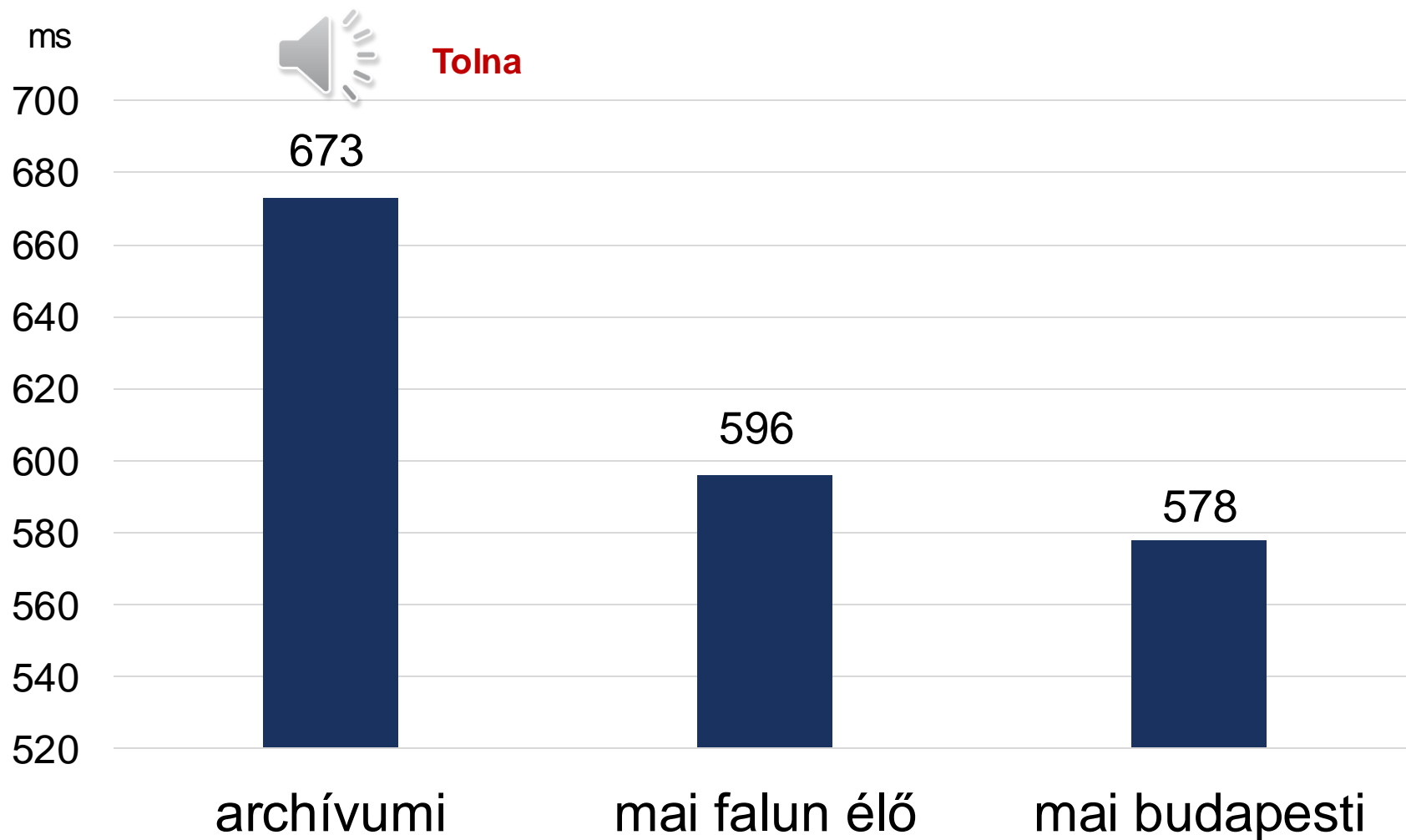
A nyelvváltozat, avagy az ember, aki a nyelvet használja, beszél?

A beszéd sebességének adatai

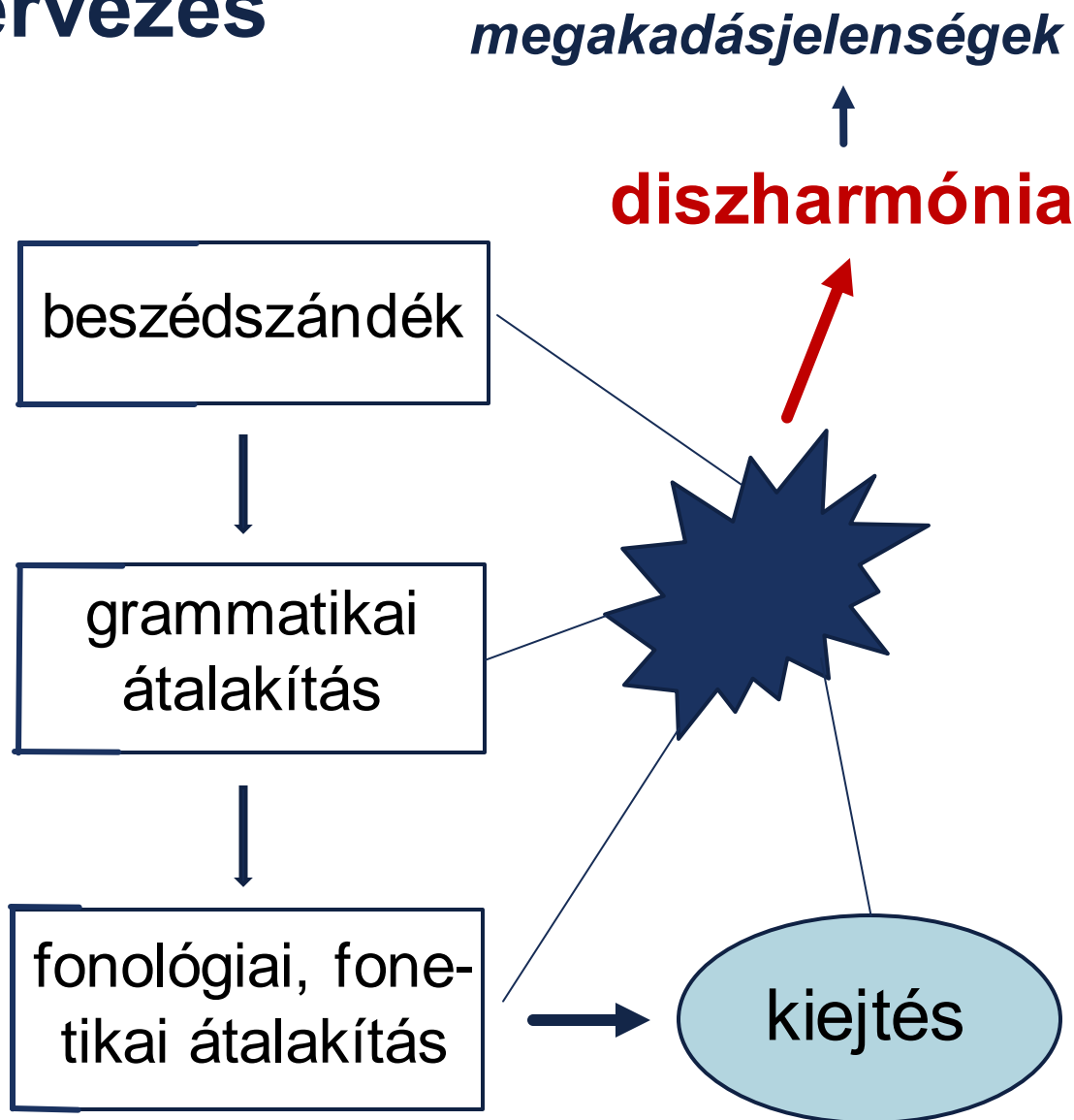

(Menyhárt 2009)

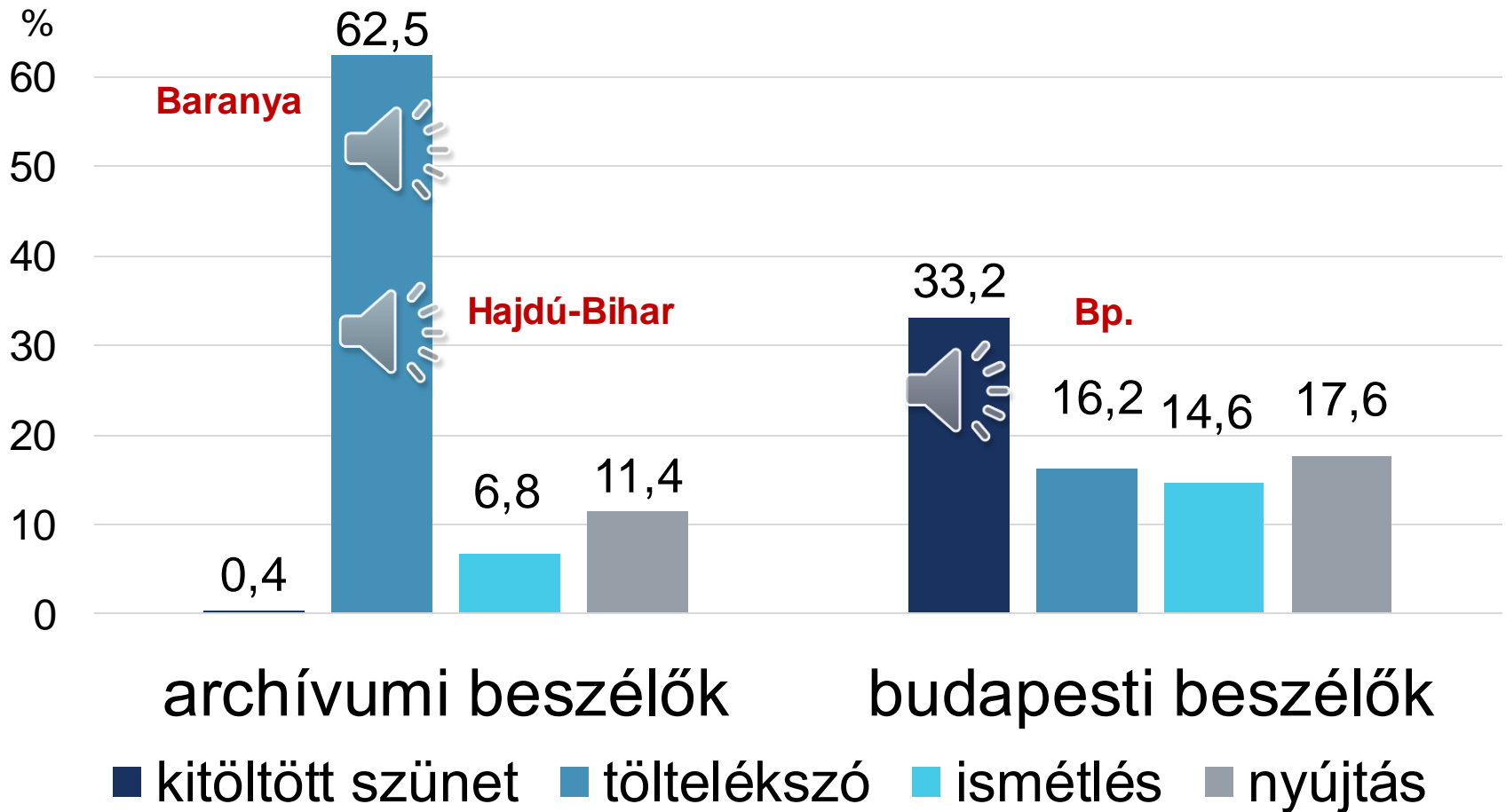
A szünetek időtartamai

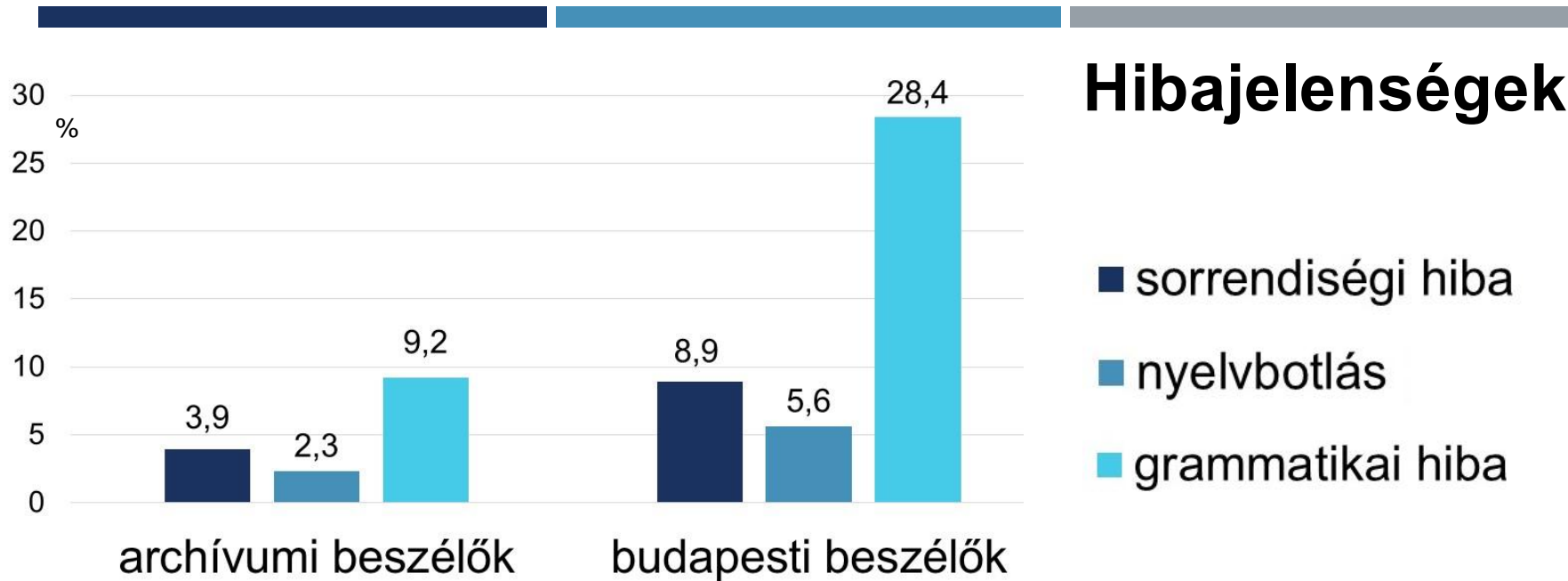

Beszédtervezés

Megakadásjelenségek előfordulása

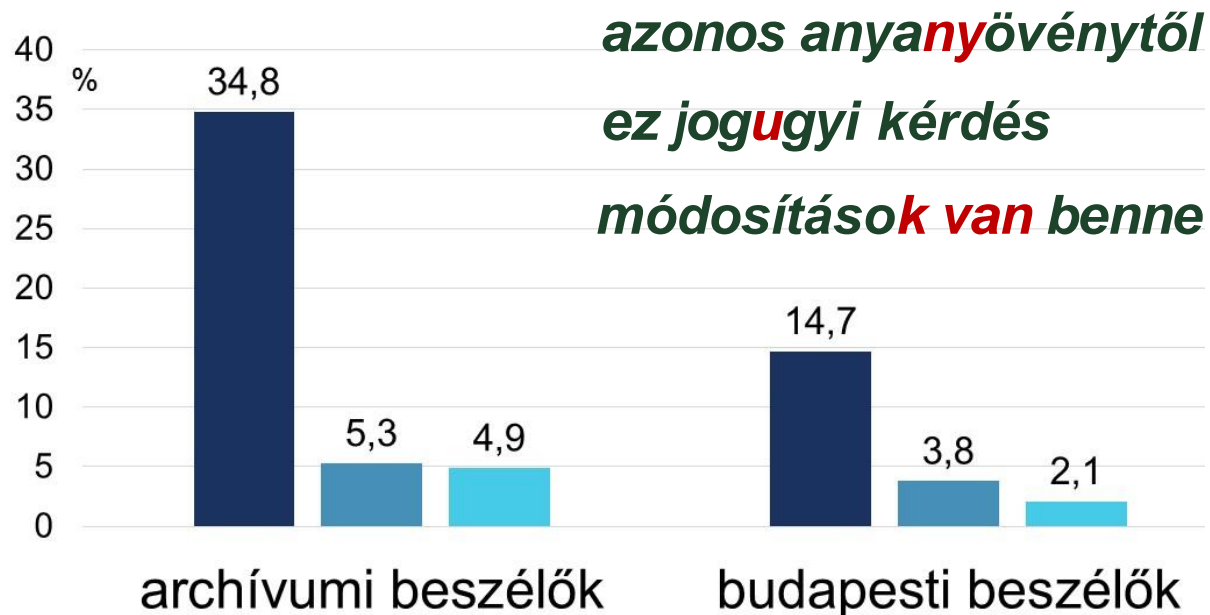

a von ... buszon
epres ... ecetes uborka

■ téves kezdés
 ■ téves szó

■ nyelvem hegyén

Példák a „nyelvem hegyén van” jelenségre

- Archívumi beszélő:

*a mi izénk ... **vőfélyünk** kérte ki*

- Mai beszélő:

*a témával foglalkozó öö ... na hogy is **videót** kértem*

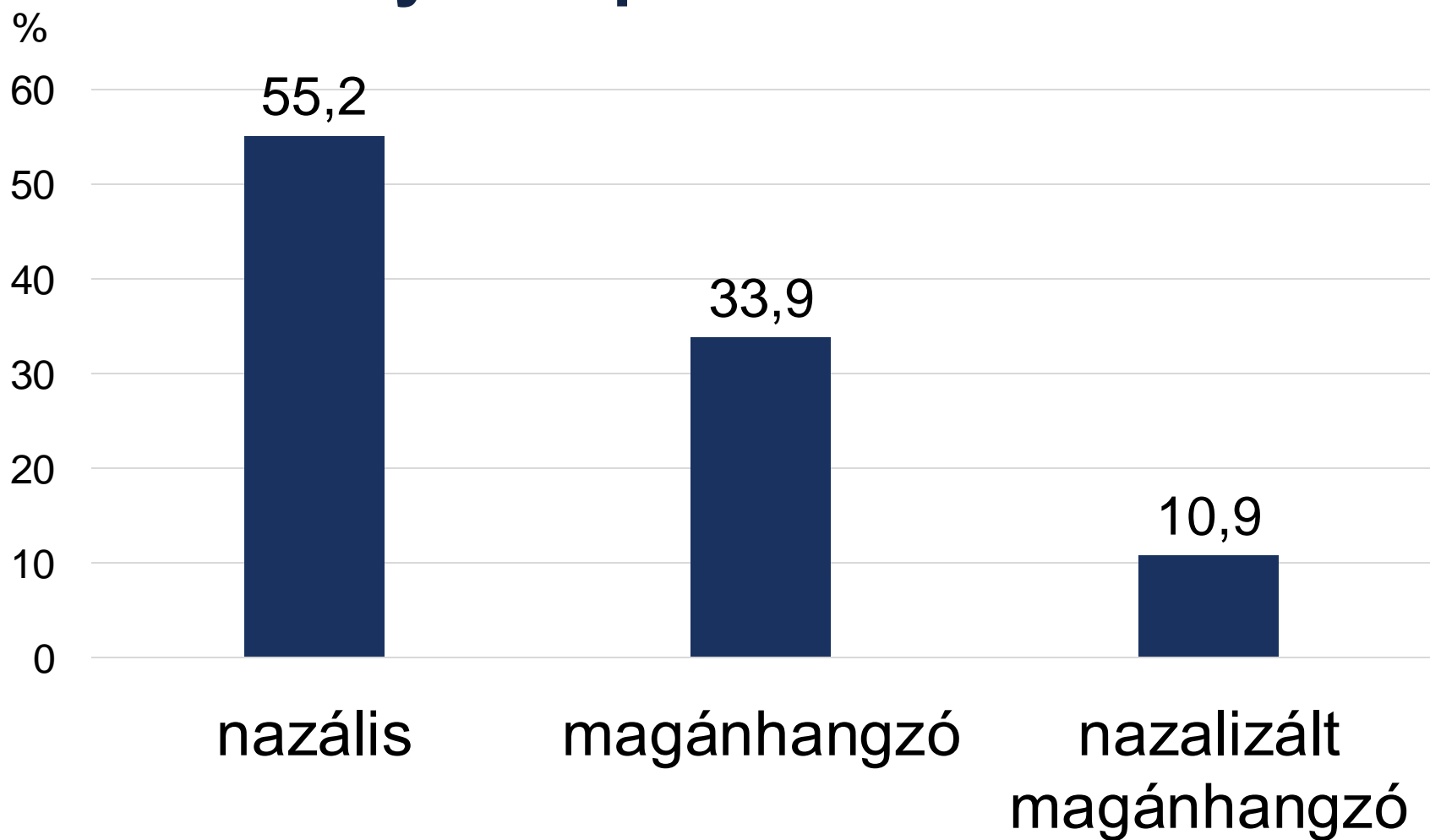
A *-ban*, *-ben* rövid ejtésének megítélése

- Nyomárkay István (1978): a *-ba*, *-be* változat népies vagy csaknem köznyelvi.
- G. Varga Györgyi (1990): a *-ba*, *-be* változatot olyan formának minősíti, amelynél van jobb, kívánatosabb, de nem tekinti stigmatizáltnak.
- Posgay Ildikó (1991): neutralizálódás, ragcsere, funkcióváltás, ejtési egyszerűsítés, ejtési ingadozás, kiejtésbeli változat.
- Minősítés: népies, közvetlenebb stílusú, familiáris.

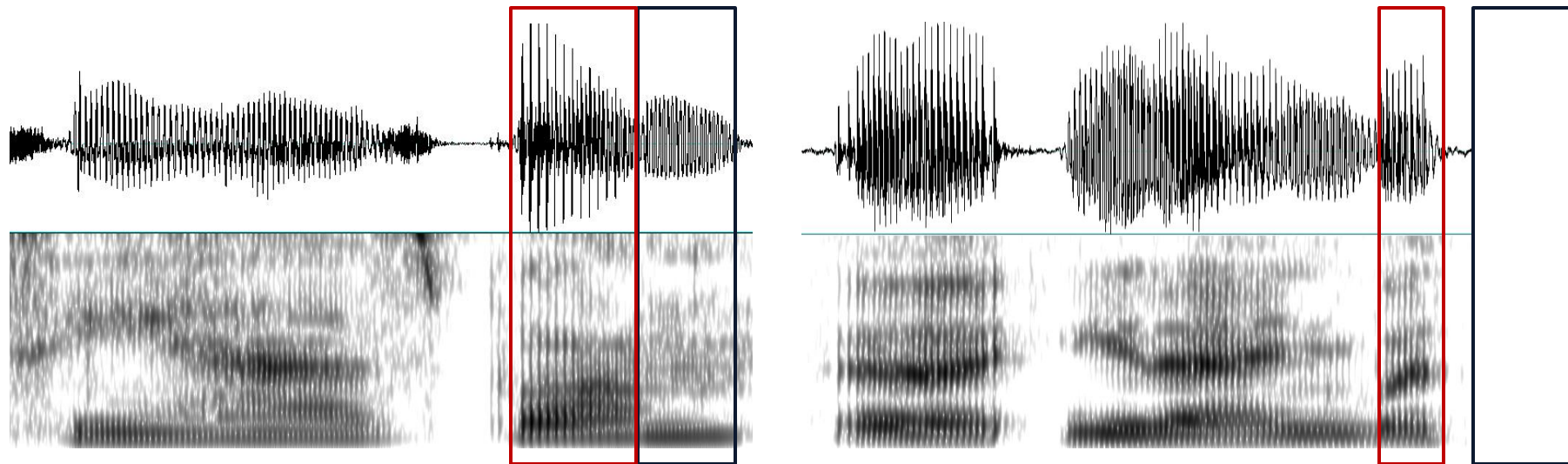
A *-ban*, *-ben* ejtése nyelvjárásokban

- Murádin László: a romániai nyelvjárások atlaszának kutatópontjain, 140 faluban nincsen *-ban*, *-ben*.
- Szegedi nyelvjárásról: a helyhatározói *-ban* és *-ben*, valamint a *-ba* és *-be* ragokat összecserélve használják.
- Liptai Dóra: a debreceni nyelvjárásban a *-ban*, *-ben* ragokból elmarad a nazális mássalhangzó.
- Imre Samu: a burgenlandi nyelvjárásban a *-ban* és a *-ben* helyett *-ba*, *-be* használatos.

A *-ban* és a *-ben* ejtése diplomások köznyelvi spontán beszédben

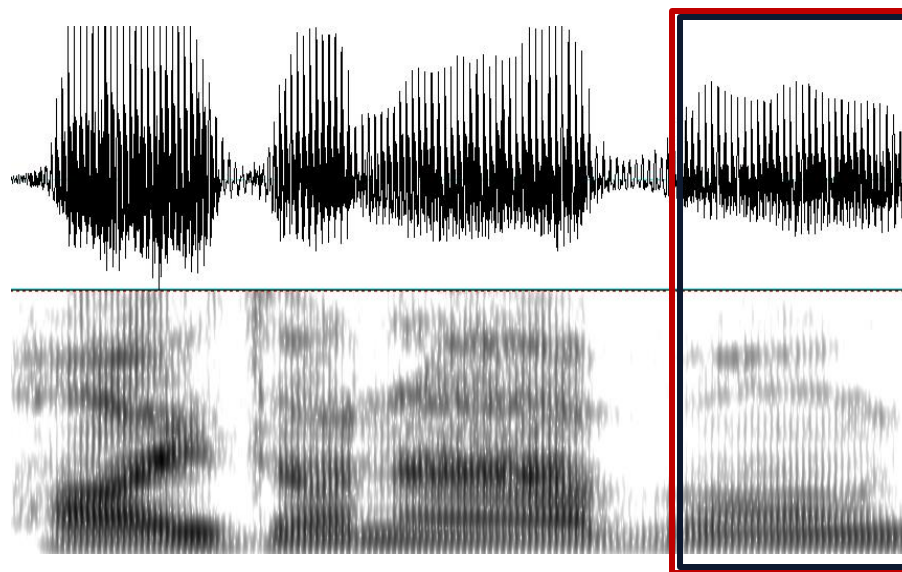

A nazális megvalósítása hangszíneképen

színházban

irányba

hajdanában

Lehetséges okok és magyarázatok

- Mi az oka a tempó gyorsulásának, a megakadásjelenségek változásának, az ejtési módosulásoknak?
 - Benkő Loránd (1988): a beszélők gondolkodásmódjának, közlési szándékának módosulása.
 - Az élet általános gyorsulása, a megnövekedett információ-mennyiség, az információátadás növekvő sebességének igénye – főként a nagyobb városokban élők esetében.
- Mi a meghatározó? A nyelvváltozat vagy a beszélő?
 - Az általános tendenciák függetlenek a nyelvváltozattól.

Köznyelv és nyelvjárások

- Úgy tűnik, a **köznyelv hatása** folyamatosan növekszik.
 - előregedő falvak
 - rádió, tv, filmek hatása
- Úgy tűnik, a nyelvváltozások **stabilizálódhatnak**: sms, e-mail, chat, skype, mobiltelefon, **internet**.

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!